

Batı Anadolu'da Yunan İşgali Ve Aydın Muhacirleri (1919-1920)

Süleyman TEKİR

Yrd. Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
E-mail: stekir@sinop.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-5862-2548

Selçuk URAL

Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
E-mail: sural25@hotmail.com
ORCID No: 0000-0001-9206-6661

Geliş Tarihi: 25.05.2017 Kabul Tarihi: 29.11.2017

ÖZ

TEKİR Süleyman, URAL Selçuk, **Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919-1920)**, CTAD, Yıl 13, Sayı 26 (Güz 2017), s. 125-148.

Birinci Dünya Savaşı sonucunda İtilaf Devletleri ile imzalanan Mondros Mütarekesi gerekçe gösterilerek 15 Mayıs 1919'da İzmir, Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi. 27 Mayıs 1919'da ise Aydın, Yunan işgaline uğradı. İşgali takip eden günlerde Yunan askerleri İzmir ve Aydın çevresinde yaşayan Müslüman Türklere karşı büyük katliamlar yapmaya başladı. Katliamların en büyük amacı; bölgedeki Türk nüfus oranlarının Rumlar aleyhinde değiştirilmek istenmesinden kaynaklanıyordu.

Savaşların en trajik sonuçlarının başında, savaş bölgelerinde yaşayan sivil halkın yaşadığı bölgeleri terk etmeleri yani göçler gelmektedir. Yunanlıların yaptıkları katliamlara karşı kayıtsız kalamayan bölge halkı iç bölgelere doğru göçe başladı. Bölgedeki idari ve askeri yetkililerin çabaları göçü engelleme noktasında yetersiz kaldı. Çoğunluğunu kadın, çocuk ve yaşlıların oluşturduğu muhacirler İtalyan işgal bölgelerine sığınmaya başladılar. Muhacirler güney ve kuzey mıntıkası olarak adlandırılan iki farklı bölgeye göç etmek zorunda kaldılar. Göç kabileleri Çine, Koçarlı, Afyonkarahisar ve Balıkesir'e kadar

uzanan coğrafyaya ulaştı. İşgallere hazırlıksız yakalanan muhacirler üzerlerinde kıyafetleri; yanlarında erzakları olmadan yola çıkmışlardı. Göç kabilelerinin ulaştığı bölgelerde barınma, sağlık ve iaşe konularında ciddi sorunlar ortaya çıktı. İlk etapta ulaştıkları bölgelerdeki yerel idare ve ahali, muhacirlere sahip çıktı. İlerleyen süreçte, bölgeye gönderilen devlet görevlileri tarafından gerekli yardımlar yapıldı.

Bu çalışmada; Aydın ve çevresinden göç etmek zorunda kalan yaklaşık 140 bin muhacirin yerleştikleri bölgeler, karşılaştıkları sağlık problemleri ve bu muhacirlere yapılan yardımlar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batı Anadolu, Yunan İşgali, İzmir, Aydın, Muhacir.

ABSTRACT

TEKİR Süleyman, URAL Selçuk, **Greek Occupation in Western Anatolia And Emigrants of Aydın (1919-1920)**, CTAD, Volume 13, Issue 26 (Fall 2017), pp. 125-148.

İzmir was occupied by Greek forces on 15 May 1919 on the pretext of the Armistice of Mudros that was signed with the Allied Powers in the end of World War I. Afterwards on 27 May 1919, Greeks occupied Aydın. On the days following the occupation, Greek soldiers began to massacre Muslim Turks living around İzmir and Aydın. The greatest goal of the massacres was to reduce Turkish population than the Greek population. One of the most tragic results of wars is that civilians living in war territories are obliged to leave their settlements, that is, migration. Due to these Greek massacres, population of the region began to emigrate towards interior areas. Efforts made by the administrative and military officials in the region were not sufficient in prevention of the emigration. Mostly consisting of women, children and elders, emigrants began to take refuge in the regions under Italian occupation. Emigrants had to go to two different regions named the southern and the northern territories. Some groups reached as far as Çine, Koçarlı, Afyonkarahisar and Balıkesir. Caught with occupations off their guards, emigrants had set off with insufficient clothing and supplies. Serious problems in terms of sheltering, health and food arose in the regions that the groups reached. They were helped by the local administrative officials and communities of the areas that they initially reached. In the following periods, they were helped by the government officials who were sent to the region. In connection with approximately 140 thousand emigrants who had to emigrate from around Aydın, this study addresses the areas they settled to, the health problems they suffered and the assistance they were provided with.

Keywords: Western Anatolia, Greek Occupation, İzmir, Aydın, Emigrant

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi uzun yıllardır Avrupalı devletlerin gündeminde olan Anadolu topraklarının paylaşılması tasarılarını yeniden gündeme getirdi. Yapılan bir takım gizli antlaşmalar ile Anadolu toprakları İtilaf Devletleri arasında paylaştırıldı. Çarlık Rusya'nın 1917'de savaştan çekilmesini takip eden süreçte oluşan boşluk Amerika Birleşik

Devletleri ve Yunanistan tarafından dolduruldu. 1917 öncesi dönemde İtalya’ya vaat edilen topraklar İngiltere ve Fransa’nın çıkarlarını güvence altına almak istemesiyle Yunanistan’a verilmek istendi. 18 Ocak 1919’da gerçekleşen Paris Barış Konferansı’nda Batı Anadolu topraklarının İtalya’ya verilmesinin Akdeniz hâkimiyeti konusunda yaratacağı sorunlar uzun tartışmalara neden oldu. Mayıs 1919’a kadar süren görüşmelerde İtalya’nın saf dışı bırakılmasının ardından Lloyd George ve Woodrow Wilson’un fikir birliği ile Batı Anadolu’da sözde mezalime uğrayan Rum halkının kurtarılması için İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine karar verildi.¹

19. Yüzyıl’da yapılan idari taksimata göre işgaline karar verilen İzmir, Manisa, Denizli ve Muğla sancaklarının tamamı Aydın Vilâyetini oluşturuyordu. Vilâyetin merkezi ise İzmir Sancağıydı.² 1917-1918 tarihlerini kapsayan devlet salnamesi incelendiğinde ise İzmir, Aydın, Kula ve Denizli Sancaklarının Aydın Vilâyetini oluşturduğu görülmektedir.³ 14 Nisan 1919’da yayınlanan nüfus tahminlerine göre Aydın Vilâyetinin toplam nüfusu 1.819.616 kişidir.⁴

İzmir ve Çevresinin İşgali

Mondros Mütarekesi imzalandığı günden itibaren Rumlar tıpkı Ermenilerde olduğu gibi bu durumu kendi devletlerini kurmak için büyük bir fırsat olarak görmeye başladılar. Mütarekenin imzalanmasını takip eden günlerde Batı Anadolu’da yaşayan Rum ahali Türkleri rencide edici birtakım gösteriler düzenleyip adeta isyan provası yapıyorlardı. Yerli Rum basını da aynı amaç doğrultusunda Türklerin moralini bozucu ve göçe zorlayıcı yayınlara başladılar. Harbiye Nezareti, 17. Kolordu aracılığıyla sansür talimatnamesini uygulamaya çalışsa dahi bu durumun önüne geçmek pek mümkün olmadı.⁵ Bölgede Rum emellerini gerçekleştirmek için faaliyette bulunan cemiyetler Balkan Savaşları sırasında adalara yerleşmiş olan Rum muhacirlerin İzmir’e yerleştirilmesi için yoğun gayret sarf ediyordu. Ancak geçmiş tarihte yapılan anlaşma gereği bu muhacirlerin bölgeye göç etmeleri yasaktı. Rumların bölgeye yerleştirilmek istenmesinin en önemli sebebi şüphesiz ki nüfus çoğunluğunun sağlanmak istenmesiydi.⁶

¹ Selçuk Ural, *Batı Anadolu’da Yunan İşgali ve Sonrası*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum, 2005, s.25-34.

² Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s.8.

³ 1333-1334 *Sene-i Maliye Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye*, Hilal Matbaası, Dersaadet 1334, s.531-543.

⁴ Tevfik Çandar, *Milli Mücadele’ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2001, s.16.

⁵ M. Tayyip Gökbilgin, “1919 Yılında Yabancı Devletlerin İşgalleri ve İstekleri Karşısında İstanbul Hükümetleri”, *BTTD*, Sayı:34, İstanbul, 1984,s.18.

⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (BOA), Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî (DH. ŞFR), 86/62.

Bölgede konuşlu bulunan 17. Kolordu'nun sayısal mevcudu, düzeni ve güvenliği sağlama noktasında yetersiz seviyedeydi. Genelkurmay Başkanlığı tarafından mütareke dönemi için hazırlanan taslağa göre, kolordu ve tümenlerin konuş yerleri belirlenmişti. Buna göre 56. Tümen İzmir'de, 57. Tümen ise Aydın'da konuşlandırıldı. 17. Kolordu bu yapıyla bölgenin güvenliğini sağlamaktan oldukça uzak görünüyordu. İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliği nezdinde askeri sayının artırılmasına yönelik yapılan girişimlerden ise olumlu bir sonuç alınamamıştı.⁷

14 Mayıs 1915 günü sabah saatlerinde İzmir istihkâmlarının işgal edileceğine yönelik nota İzmir Valisi Ahmet İzzet Bey'e ve 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya tebliğ edildi. Harbiye Nezareti'nin durumdan haberdar olmasından sonra verdiği emirde işgale kesinlikle direnilmemesi istendi. Amiral Calthorpe imzalı İzmir'in işgal edileceğine yönelik ikinci nota 15 Mayıs 1919'da Türk makamlarına iletildi. Vali Ahmet İzzet Bey durumu protesto etmekten başka bir girişimde bulunmadı. Türk halkı arasındaki gergin bekleyişe karşı Rum ahalinin sevinç gösterileri arasında yaklaşık 12.000 Yunan askerinden oluşan işgal birlikleri 15 Mayıs 1919 tarihinde sabah erken saatlerde İzmir'e girdi. Yunan İşgal Komutanı Albay Zafirio tarafından yayınlanan beyannamede; işgalin güvenliğin sağlanması amacıyla yapıldığı belirtiliyor; memurlar dâhil herkesin işleriyle meşgul olması isteniyordu. Ancak gerek beyannamede belirtilen hususlar, gerekse Amiral Calthorpe'un uyarılarına rağmen Rum metropoliteninin kışkırtmaları üzerine İzmir'de 17 Mayıs 1919'a kadar devam edecek olan Türk katliamı başladı.⁸ İzmir'den ulaşan kısıtlı istihbarata göre işgal sırasında 20 yüksek rütbeli subay şehit edilmişti. Müslüman ahalden yüzlerce masum kişi katledildikten sonra denize atılmıştı. İzmir ile irtibat yalnızca araçlar vasıtasıyla sağlanabiliyordu. 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey aynı manzaranın Manisa'da yaşanmaması için şehirde bulunan subay ve erlerin acilen Salihli'ye nakledilmesini talep ediyordu.⁹

İşgal kararının alınmasında ve uygulamasında Yunan hükümetinin Avrupa başkentlerinde yürüttüğü propagandaların payı ne kadar büyükse, Osmanlı Hükümeti'nin ve İzmir Valiliği'nin ihmali de o derece büyük idi. Zira Osmanlı hükümeti işgal öncesi etkili siyasi ve askeri önlemler almak yerine, yüzeysel ve hatta yanlış kararlarla vakit kaybetti.¹⁰

⁷ Ural, *age.*, s.31-36. ; Turan, *age.*, s.16-17.

⁸ İzmir'in işgali sırasında yaşanan olaylarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: *İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Mütte'ülük Olarak Makâmat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar*, Dersaadet, Matbaa-ı Amire 1335.

⁹ *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşini*, (ATASE), İstiklal Harbi, (İSH), K-20, G-24, B-24-1.

¹⁰ Gotthard Jaeschke, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması" *Belleten* No. 128, Ankara, 1968, s.568; Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959, s.65; Gökbilgin, *agm.*, s.18.

Yunanlılar, İzmir’i işgal ettikten sonra 16 Mayıs’ta Urla Yarımadası’nı, 19 Mayıs’ta da Foça’yı ele geçirdi. Amiral Calthorpe, gerek bu harekâtları, gerekse yeni birliklerin getirilmesini doğuya doğru yapılan bir harekâtın işareti sayarak, Yüksek Konsey’den işgal sahasını belirten talimatın derhal gönderilmesini istedi.¹¹ Yüksek Konsey, 19 Mayıs’ta Yunan işgalinin İzmir Sancağı ile Ayvalık kazasını kapsadığını belirten karar aldıysa da, karar bilinmeyen sebeplerden dolayı Amiral Calthorpe’a ancak 23 Mayıs’ta ulaştı.¹² Bu tarihte Yunan ordusu kendileri için belirlenen hattı çoktan aşmış durumdaydı.

Yunan İşgal Komutanlığı, verilen emirler uyarınca Anadolu’nun içlerine doğru üç koldan ilerlemeyi öngören bir plan hazırladı. Birinci istikamet Gediz Vadisi olup, Menemen’den başlayarak Manisa, Turgutlu, Salihli ve Alaşehir’i hedef alıyordu. İkinci istikamet Menderes Vadisi’nde Torbalı, Bayındır ve Ödemiş’i, üçüncü istikamet ise Torbalı’dan güneye saparak Aydın ve Nazilli’nin ele geçirilmesini ön görüyordu. Ayvalık’a çıkacak birlikler burayı ele geçirdikten sonra Gediz Vadisi’nde ilerleyecek olan kolla birleşerek doğuya doğru hareket edecekti.¹³

Askeri harekât için sebeplere ihtiyaç vardı. Yunanlılar bu konuda hiç zorlanmıyorlardı. Bazen Türklerin korunması (Seydiköy, Cumaovası ve Develi’nin işgalinde olduğu gibi), bazen Rumların katledileceği türünden iddialar ortaya atılarak işgallere gerekçeler üretildi. Bunların mümkün olmadığı yerlerde Rum çeteleri devreye girerek olaylar çıkarıyorlardı. Doğal olarak da bozulan asayişsizliği düzeltme işi Yunan ordusuna havale ediliyordu. Çeteler aynı zamanda yarattıkları korku ve panik sayesinde Türk direnişinin zayıflamasında önemli rol oynuyorlardı.¹⁴ Rumların yanı sıra İtilaf kontrol subayları da Yunanlılar lehinde hareket ederek işgallere zemin hazırlıyorlardı.¹⁵

İzmir ve Menemen çevresinin Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler Yunan işgal kuvvetleri ve Rum çetelerinin sebep oldukları korku ve paniğin ne denli etkili olduğuna önemli bir örnek teşkil eder. Bergama’da yaşayan Müslüman ahalî duydukları mezalimin boyutları karşısında panik ve korkuya kapıldılar. Ahalî benzer bir manzarayla karşı karşıya gelmemek adına göç etmek için hazırlıklara başladı. Yerel idareciler ahalinin hicret etmelerine müsaade edince büyük bir göç dalgası Soma’ya doğru büyük bir göç dalgası ortaya çıktı. Müslüman ahalinin göçe başlaması üzerine 26 Mayıs 1919’da Bergama’da bulunan zabitan aileleri sakin şekilde ikamet etmelerinin mümkün olmadığını bildirerek, işgal sırasında namuslarının ayaklar altına alınmaması için

¹¹ BOA, Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye (DH/İ-UM), E-52/25.

¹² Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s.85.

¹³ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Cilt:I, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s.237.

¹⁴ ATASE, İSH, K-46, G.105, B.105-1.

¹⁵ ATASE, İSH, K-115, G.25, B.25-1,2.

her türlü nasihate aldırmadan göçe başladılar. Zabitan ailelerinin göç etmesi ahali arasında kaynaşmalar yaratarak göçün farklı boyutlara ulaşmasına neden oluyordu. Askerlik şubesi başta olmak üzere görevli askerlerin çoğunluğu da firar edince bölgede vazife yapmak neredeyse imkânsız hale geldi.¹⁶

Bergama’da yaşanan hicret manzaraları bundan sonra yaşanacakların habercisi niteliğindedir. Özellikle askeri ve mülki idareciler tarafından sergilenen tavır büyük bir kırılma noktası olabilirdi. Yunan ordusu ve Rum çeteleri tarafından yapılan katliamlar ve kara propaganda kısa sürede etkisini gösterdi. Türk ahali bundan etkilenerek mülki ve askeri makamların nasihat ve tedbirlerine aldırılmaksızın iç bölgelere hicret etmek üzere hazırlıklara başladı. Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan ve bütün kolordulara gönderilen tamimde bu duruma şu cümlelerle karşı çıkılıyordu;

“Herkes şunu bir akide olarak bilmeli ve kendi muhitine neşretmelidir ki artık hicret edeceğimiz yer yoktur. Hicret mahv ve perişan ve sefalettir. Bergama abz-ı asker şubesi zabitanının abalının hicretini teskin ederek onların hicretine mani olmağa çalışacakları yerde böyle zamanlar da metanet ve maneviyatlarını mubafaza edemeyişleri istikbalimiz için elim bir keyfiyettir. Hicret olmayacaktır. Bugünün en büyük vazifesi herkesin bu hastalığın önüne geçmeye çalışması olacaktır.”¹⁷

Yunan işgal kuvvetleri hiçbir mukavemet görmedikleri için gözlerinin kestiği ve akıllarına koydukları araziye işgal etmeye devam ediyorlardı. İzmir ve Urla civarında yaşanan katliam ve yağmanın üzerine birde kara propaganda eklenince teşkilatsız biçare Müslümanlar kurbanlık koyun gibi ortada kalmışlardı.¹⁸ Yunanlılar Türk ordusunun zayıflığından yararlanarak iç kesimlere doğru rahatlıkla ilerlerken aynı zamanda bölge ahalisinin kendilerini davet ettiği şayiasını yayarak Avrupa ve Türk kamuoylarını etkilemeye çalışıyorlardı. Türk tarafındaki hareketsiz bekleyiş devam ettiği müddetçe işgaller kaçınılmaz bir hal alıyordu.¹⁹

Yunan işgal kuvvetleri her fırsatta işgal sahasını hızla genişletmeye devam ediyordu. İç bölgelere sıçramanın en önemli adımı olan Aydın şehri, 27 Mayıs 1919’da işgal edildi. İşgali takip eden günlerde şehrin ileri gelenleri Yunanlılar tarafından tutuklandı. Yayınlanan emirnameyle şehirde sıkıyönetim ilan edilerek silahlarını teslim etmeyenlerin kurşuna dizileceği ahaliye bildirildi.²⁰ 31 Mayıs 1919 itibarıyla Manisa, Tire, Aydın ve Ayvalık yeni işgal bölgelerine dönüştü.²¹ 4 Haziran 1919’da Nazilli işgal edildi. 20 Haziran’a kadar kazada kalan Yunan askerleri evleri yağmaladıkları gibi çok sayıda Müslüman’ın da ölümüne sebep

¹⁶ ATASE, İSH, K-18, G-3, B-3-1, 2, 3.

¹⁷ ATASE, İSH, K-18, G-4, B-4-1,2.

¹⁸ ATASE, İSH, K-18, G-45, B-45-4.

¹⁹ ATASE, İSH, K-18, G-45, B-45-2-3.

²⁰ BOA, Dâhiliye Nezâreti. Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS), 52-2/52.

²¹ ATASE, İSH, K-18, G-41, B-41-1.

oldu.²² Durumun her geçen gün kötüye gitmesi karşısında kayıtsız kalamayan bölge halkı silahlı Kuva-yi Milliye birlikleri oluşturmaya başladılar. Kuva-yi Milliye birlikleri, 28 Haziran 1919’da ise Aydın’da bulunan Yunan işgal komutanından şehri boşaltmasını istedi. Bu notayı ciddiye almayan Yunan kuvvetleri Türk mahallelerinde ciddi bir katliam başlattı. Durumun haber alınması üzerine Kuva-yi Milliye birlikleri aynı gün harekete geçti. Yunan işgal kuvvetleri bunun üzerine şehri ateşe verdi. Tepelere yerleştirdikleri mitralyözler aracılığıyla kaçmak isteyen Müslüman ahalî üzerine yaygın ateşi başlattı. Kuva-yi Milliye birlikleri şehre girdiği zaman yaklaşık 2.000 Türk’ün şehit olduğu tespit edildi. Maddî zarar 12 milyon civarındaydı. Yunan kuvvetleri çekiliş güzergâhında bulunan tüm köyleri de ateşe verdi.²³

Temmuz 1919’un ilk günlerinde takviye kuvvet alan Yunan ve yerli Rumlardan oluşan işgal kuvvetleri yeniden Aydın üzerine taarruza geçti. Şehirde bulunan Kuva-yi Milliye birlikleri tutunabilmek adına silah ve cephane takviyesi talep ediyordu. Askerî kuvvetlerin teşebbüste bulunmaları mümkün gözüküyordu. Yunanlıların Aydın’daki bozgunun intikamını almak için büyük çaplı bir mezalim icra edecekleri şüphesizdi.²⁴

Haziran 1919’un ilk günlerinde bölgede bulunan askerî ve yerel idareciler, göçün engellenmesi için birtakım tedbirler almaya başladılar. Ahaliyi hicretle sevk etmeden yalnızca değerli evraklar, nakit para, zabitan aileleri ve silahlar geri mahallere naklediliyordu. Ayrıca askere verilen emirde en küçük arazi parçasını dahi son ana kadar terk etmeyerek mevcudiyetlerini göstermeleri isteniyordu. Yerelde alınan tedbirler yetersiz kaldığı için sadaret tarafından hicretin yasaklanması ve göç edenlerin memleketlerine geri döndürülmesinin temini için daha gerçekçi tedbirlerin alınması gerekiyordu.²⁵

4 Temmuz 1919’da takviye alan Yunan kuvvetleri Aydın’ı yeniden işgal ettiler. Aydın’da henüz söndürülemedi birçok yangın Rumlar tarafından yeniden ateşlendi. Şehirde aciz durumda olan bazı ahalinin kalmış olması ihtimali bulursa da Türklerin büyük bir kısmı Menderes’in güneyine çekilmişti.²⁶ Bu tarihten itibaren Yunan mezalimi giderek arttı. Aydın’ın yeniden işgale uğramasının ardından Aydın ve çevresindeki Müslüman ahalden hayatta kalanlar Nazilli, Çine, Yenipazar ve Denizli civarlarına iltica etmek zorunda kaldılar.²⁷

²² BOA, DH-KMS, 52-3/34.

²³ BOA, DH-KMS, 53-4/36.

²⁴ ATASE, İSH, K-22, G-11, B-11.

²⁵ ATASE, İSH, K-15, G-5, B-5-1, 2, 3.

²⁶ ATASE, İSH, K-257, G-170, B-170-1.

²⁷ Emine Pancar, “Yunan İşgalleri Karşısında Göç Hareketi”, *ÇTTAD*, Sayı: VIII/18-19 (2009 Bahar-Güz), s.58.

Merkezi hükümetten ümit kesilince Yunan işgal kuvvetlerine karşı halk silaha sarıldı. Bunun en önemli sebebi Türklerin ırzlarına, mallarına ve mukaddesatlarına sahip çıkmak istemeleriydi. Yunanlıların Müslüman ahaliye karşı mezalime girişimlerinin en önemli sebebi ise nüfus oranlarını Rumlar lehinde değiştirmek istemelerinden kaynaklanıyordu. Bu politika, 2 Ağustos 1919'da Aydın ile beraber 58 karye halkını firara ve hicrete mecbur etmişti. Göç eden ahalinin geri dönmesi Yunan işgali devam ettikçe pek mümkün görünmüyordu. İzmir merkezli yayın yapan Rum yanlısı gazetelerde çıkan haberlerde ise kamuoyunda farklı bir algı yaratılmaya çalışılıyordu. Güya Nazilli tarafındaki Müslüman ahali Kuva-yi Milliye saldırılarından dolayı Yunan işgal mıntıklarına iltica ediyorlardı. Tamamen asılsız olan bu haberler bölgedeki askeri yetkililer tarafından yalanlanırken işgal bölgelerinde Müslüman ahali kalmadığının altı çiziliyordu.²⁸

Amiral Calthorpe ve Amiral Web tarafından gerek İzmir'de gerekse İstanbul'da hükümete verilen 14 Mayıs 1919 tarihli notalarda yalnızca İzmir şehriyle istihkâmların İtilaf Devletleri askeri güçleri tarafından işgal edileceği bildirilmişti. Bu notayı takip eden günlerde başka hiçbir mahiyette diğeri işgallerin icra edileceği hakkında bir tebligat yapılmadığı halde İzmir'e çıkan Yunanlılar mezkûr notanın tebliğinden itibaren 26 gün zarfında İzmir'den başlayarak 90 km genişliğindeki bir sahayı işgal ettiler. Bu işgal sahasında şehirler, kasabalar, köyler ve limanlar bulunuyordu Yunan kuvvetleri nota metnine ve mütareke şartlarına uygun olmayan şekilde askeri idareyi işlevsiz hale getirip depolarda bulunan silah ve mühimmata el koydu. Ayrıca Osmanlı tebaasından olan Hristiyan ahali zorla Yunan askeri teşkilatına dâhil edildi. Bölgede yaşayan Müslüman ahaliye ise birçok mezalimler yapıldı. İstanbul'da bulunan hükümet ve bölgede konuşlu bulunan askeri birlikler ilk etapta saldırıları protesto etmekten ileri gidemediler. Tüm bunlara rağmen Yunanlıların gelip kendilerini ve ailelerini katletmesine seyirci kalmayan Türk ahali silahlanarak küçük çaplı milli kuvvetler kurmaya başladı.²⁹

İtilaf Devletleri nezdinde yapılan teşebbüslerden herhangi bir olumlu sonuç alınamıyordu. Yunan işgalinin nerede duracağı bilinmediğinden askeri teşkilat zor durumdaydı. Yunan askerinin girdiği her yerde hicret yaşanıyor. Sadareten yerel idarecilere gönderilen emirlerde Müslüman ahalinin hicret etmesinin engellenmesi isteniyordu. Ancak Yunanlıların tedhiş politikası ve tahrip usulleri ahalinin bu zilletle yaşamayı reddetmesi işgal bölgelerindeki göçün her geçen gün artmasına Müslüman nüfusunun ise azalmasına neden oluyordu. Batı Anadolu'nun hemen hemen her yerinde Müslüman ahali nüfus çoğunluğuna sahipti. Yaşanan elim hicret manzaraları Anadolu'nun önemli bir bölgesinde bariz boşlukların doğmasına neden oluyordu. Bu durum Yunanlıların

²⁸ ATASE, İSH, K-20, G-81, B-81-1.

²⁹ ATASE, İSH, K-15, G-32, B-32-3.

bölgenin nüfus yapısını diledikleri şekilde değiştirmelerine imkân verecekti. Batı Anadolu’nun nüfus yapısının göçler vasıtasıyla bozulmasıyla birlikte devletin elindeki en büyük kozu olan nüfus çoğunluğu dayanağı da ortadan kalkacaktı.³⁰ Venizelos tarafından Paris Barış Konferansına sunulan Türk ve Yunan nüfusuna ilişkin istatistiklerdeki bariz hatayı azaltmak için Yunan kuvvetleri var güçleriyle çalışıyorlardı.³¹

Yunan işgal kuvvetlerinin Batı Anadolu’da ulaştıkları her bölgede hicret manzaraları yaşanmaya başladı. Yunanlılar, İtalyanlar ile aralarında sınır olarak kabul ettikleri Menderes Nehri’ni 5 Ağustos 1919’da geçerek, Yatla, Demirköprü ve Kolhisar köylerini tamamen yaktılar. Böylelikle Çine’ye iki saatlik bir mesafeye ulaştılar. Bunun üzerine Çine ahalisi Muğla yönünde göçe başladı.³²

Yunanlılar yaptıkları katliamların yanı sıra, Müslüman ahalinin ekonomik açıdan zayıflaması için ellerinden geleni yaptılar. İlk etapta bağ, bahçe ve tarlalara gidenler için vesika çıkartma zorunluluğu getirildi. Yunan devriyeleri, vesika çıkaranları çeşitli bahanelerle alıkoyarak ürünlerini toplamalarına engel oldular. Ürünlerini pazarlara ulaştıranlar ise Rum çetelerinin baskınlarına uğradı. Bunlar yetmezmiş gibi Yunan işgal kuvvetleri, Türkleri ürünlerini ucuza satmaya zorluyorlardı. Yaşanan tüm bu gelişmelerin temel sebebi; bölgenin Türk kimliğinden arındırılarak Rumlaştırılmak istenilmesinden başka bir şeyle açıklanamazdı.³³ Yunan kuvvetleri bölgede yaşayan Türk halkına karşı her türlü zulüm ve işkenceyi reva görürken, Harbiye Nezareti tarafından askeri yetkililere gönderilen emirlerde defaatle Rum ahalinin can ve mal güvenliğinin sağlanması isteniyordu.³⁴

Aydın Vilayetinin Yunan işgaline uğramasıyla yapılan mezalim ve baskılar karşısında kaza ve köylerde yaşayan on binlerce halk, kitleler halinde İtalyan işgal bölgelerine sığınmaya başladılar. Muhacirlerin hemen hepsi altlarında ve üstlerinde bir şeyleri olmayan çıplak insanlardı. Büyüklü küçüklü ve kadınlı erkekli düşmandan kaçan insanlardı. Çiftçiler tarla ve bahçelerindeki mahsullerini bırakırken esnaf ise dükkânlarını kapamak zorunda kalmıştı. Gelir ve geçim vasıtalarının tamamından mahrum vaziyetteydiler. Bu durumda olan on binlerce muhacir ilk etapta İtalyanlar tarafından işgal edilen Çine’ye akın etmişti.³⁵

³⁰ ATASE, İSH, K-15, G-5, B-5-1, 2, 3.

³¹ Celâl Bayar, *Ben de Yazdım Millî Mücadeleye Gidiş*, Cilt:7, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997, s.198.

³² BOA, DH-KMS, 52-3/12.

³³ BOA, DH-KMS, 52-5/24.

³⁴ Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, Güven Basımevi, İstanbul, 1942, s.35-36.

³⁵ Bayar, *age.*, Cilt:7, s.17.

Yunan kuvvetleri ve Rum çeteleri bölgenin etnik yapısını kökten değiştirmek adına üç farklı yol izlediler. İlk olarak katliamlar yaparak bölge halkını göçe teşvik ettiler. İkinci olarak ahalinin elindeki ekonomik değere sahip her türlü para ve mala el koydular. Son olarak ise şehir ve kazaların önde gelenlerini tutuklayarak Yunanistan'a sürgüne yolladılar. Tüm yaşanan bu gelişmeler karşısında Türk ahalinin önünde iki seçenek bulunuyordu. Bunlardan birincisi ailelerini ve istikballerini düşünerek göç etmektir. İkinci seçenek ise silahlanarak Kuva-yi Milliye birliklerine katılıp Yunanlılara karşı savaşmaktır. Eli silah tutanların büyük çoğunluğu ilk etapta ailelerini güvenli yerlere nakletmeyi tercih ettikten sonra düşmanla savaşmak ve Kuva-yi Milliye'ye katılmak için geri döndüler.

Muhacirlerin İskân Bölgeleri ve Yapılan Yardımlar

Güney Mıntıkası

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ve takip eden süreçte Yunan mezaliminden korkan İzmir, Aydın ve Bergama'nın Türk ve Müslüman ahali için bölgelere göç etmeye başladı. Muhacirler kendi deyimiyle mezalimi ve muhacereti şu sözlerle açıklıyorlardı:

*“Ovalarından bal dağlarından yağ akan o cennet mahallerde en fakirimiz beş on bin lira servet sahibi iken bugün yüz binlerce liralık zenginler bile nan paraya muhtaç bir hale geldi. Yurtlarımızda bağ, bağçe, emlak gibi umum menba' servetlerimiz haile ile yeksan edildi. Babalarımız, analarımız, kardeşlerimiz, zevcelerimiz, hemşerilerimiz ve yavrularımız gözlerimizin önünde Yunan canavarları tarafından hatıra ve hayale gelmeyen işkencelerle parçalandı. Perişan bir halde tablis-i giriban edebilmek için iltica ettik...”*³⁶

Muhacirlerin göç yolları dikkate alındığında bölgeleri kuzey ve güney diye iki mıntıkaya ayırmak mümkündür. Şimendifer mıntıkası olarak da adlandırılabilen kuzey mıntıkası, Bandırma, Balıkesir, Edremit, Soma, Kırkağaç ve Akhisar bölgelerini kapsamaktaydı. Güney mıntıkası ise genel olarak Afyonkarahisar, Uşak, Denizli, Nazilli, Tavas, Yenipazar, Çine, Söke ve Kuşadası şehirlerinden oluşuyordu. Güney mıntıkasındaki Aydın muhacirlerinin Aralık 1919 itibariyle buldukları mevki ve sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.³⁷

Buldukları Mevki	Nüfus Miktarı			Açıklama
	Toplam Nüfus	Muhtaç Olan Nüfus	Muhtaç durumda olmayanlar	
Afyonkarahisar	2.667	1.167	1.500	
Sandıklı	463	163	300	

³⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 272.00.00-65.6.2.18-6.

³⁷ BCA, 272.00.00-65.6.2.18-11.

Dinar	883	383	500	
Denizli	7.700	2.700	5.000	258 nüfus Rum ile 17 nüfus Ermeni mültecide sayıya dâhildir.
Sarayköy	700	200	500	
Tavas	437	137	300	
Nazilli ve Kurası	8.003	3.003	5.000	400’den fazla Rum mültecide vardır.
Sultan Hisar	768	268	1.500	
Atca	2.282	782	268	
Köşk	1.000	400	600	
Yenipazar	7.100	3.100	4.000	
Karahayıt	1.671	671	1.000	
Dalama	3.078	2.082	1.000	
Çine	3.700	3.200	500	200 kadar Musevi mülteci vardır.
Koçarlı	14.225	4.225	10.000	
Bağarası	2.767	767	2.000	
Söke	6.767	3.377	3.500	
Kuşadası	4.066	1.066	3.000	
Balyanbolu	2.500	1.000	1.500	
Uşak	3.265	1.265	2.000	
Alaşehir	3.213	1.213	2.000	
Salihli	475	175	300	
Karacasu	300	100	200	
Bozdoğan	504	204	300	
Yekûn	78.623	31.623	47.000	

Tablo 1: Güney Mıntıkasındaki Şehir ve Kasabalara Göç Eden Muhacirler

Yukarıdaki tabloda muhtaç olarak addedilen 31,623 kişi, işeleri karşılanan ve Aşair ve Muhacirin Komisyonu tarafından kayıt altına alınan muhacirleri; 47,000 kişi ise hükümete müracaat etmeyerek kayıt dışı kalanlar ve işeleri karşılanmayanları göstermektedir. Bu tabloya Milas, Köyceğiz, Muğla ve Antalya havalisinde tahminen 4,000 kişiden az olmayan muhacirlerin de eklenmesiyle güney mıntıkasında bulunan muhacirlerin toplam sayısı 82,623’e ulaşmaktadır.³⁸

Muhacirlerin genel durumları göz önüne alındığında; 1920 yılının ilk günlerinde açıkta kalan muhacir bulunmuyordu. Ancak bazı mahallerdeki muhacirler henüz kayıt altına alınamamıştı. Bazı bölgelerde ise sınırlı sayıda olsa dahi çadırlarda hayatlarını sürdüren gizli muhacirler bulunuyordu. Afyonkarahisar’daki muhacirlerden bir kısmının çadırlarda yaşadıkları tespit edilmişti. Kış mevsiminin tüm şiddetiyle hüküm sürdüğü Ocak 1920 itibariyle bu bölgede çadır içerisinde barınmanın neredeyse imkânsız olduğu

³⁸ BCA, 272.00.00-65.6.2.18-12.

görüldüğündençadırlarda yaşamak zorunda kalan muhacirlerin bölgedeki Müslüman köylere dağıtılarak iskân edilmeleri sağlandı. Medreselerde iskân edilen muhacirlerin genel temizlik kurallarına riayet etmedikleri tespit edilince ortaya çıkması muhtemel salgın hastalıkların önüne geçmek amacıyla seri tedbirler alındı. İlk etapta küçük sıhhiye memurları tarafından temizleme işlemi yapıldı. Afyonkarahisar’da elverişsiz mekânların iyileştirilmesi adına bölgeye camve kumlu muşamba sevkiyatı yapıldı.³⁹

Hendekli ve Dinar kazalarına göç eden muhacirlerin gerek yaşadıkları bölgeler gerekse de barındıkları haneler Afyonkarahisar’a nispeten daha temizdi. Yaşamaya uygun olmayan özelliklede camları ve kapıları eksik evlerin noksanlarının giderilebilmesi için tespit edilen bölgelere cam ve muşamba sevk edildi. Denizli ve havalisinde muhacir hanelerinin tamiratı için komisyon aracılığıyla 300 lira nakit para yardımı yapıldı. Nazilli merkezindeki muhacirlere mülkiyetleri devlete ait olan veya özel mülk olan hanelerden tahsis edildi. Ancak bu ikametgâhların birçoğu kış mevsimi şartlarında yaşamaya elverişli değildi. Muhacirlerin hayat ve sıhhatlerini koruyabilmek adına acilen tamire muhtaç binalar için Hilal-i Ahmer Muhacirin Komisyonu tarafından 300 lira nakit para yardımı yapıldı. Gerekli malzemelerin temin edilmesinin ardından hızlı şekilde binaların tamiratına başlandı.⁴⁰

Karahayıt, Koçarlı, Bağarası, Söke, Kuşadası kaza ve nahiyelerindeki muhacirler merkez kazalar ve köylerdeki kamu binaları ile özel mülkiyetlerde iskân edildi. Bu bölgelerdeki mülteci ve muhacir meskenlerinden tamir edilmesi için muhacirin komisyonuna Hilal-i Ahmer tarafından 2.000 lira gönderildi. Komisyon tarafından yapılan çalışmalar neticesinde tamiratlar tamamlandı.

Çine kazasında bulunan muhacirlerin durumları diğer mahallerle karşılaştırıldığında daha muhtaç durumda oldukları tespit edilmişti. Kasabaya yerleştirilen muhacirlerden bir kısmı cami ve medreselerde iskân edilirken büyük bir kısmı ise pazaryerinde tahta perdelerle etrafı çevrilmişmarkizler altında yaşamak zorunda kalmıştı. Birkaç yüz mültecinin kış mevsiminde gayri sıhhi markizler altında yaşamak zorunda kalmaları hayat ve sıhhatlerini tehlikeye sokuyordu. Pazaryerinde yaşamak zorunda kalan muhacirlerin daha elverişli bölgelerde yaşamalarını temin etmek amacıyla kasaba ve çevresinde bulunan tamire muhtaç binaların onarımı için 300 lira nakit para verildi. Çine’de meskûn olmayan muhacirlerin bir kısmı İtalyan işgal kuvvetleri komutanlığı tarafından kurulan muhacirin garnizonu şeklinde adlandırılan mahallerde İtalyanlar tarafından kurulan 40 çadırda iskân ediliyorlardı. Altlarına ve üstlerine battaniye ve yatak verilmediği için bu grup muhacirlerin çok zor durumda oldukları tespit edilmişti. Çine ve havalisinin havası diğer bölgelere nazaran daha yumuşak

³⁹ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-11.

⁴⁰ *Agh*.

olduğundan bu muhacirlerin geçici olarak çadırlarda iskân edilmelerine Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti tarafından bir beis görülmemiştir.⁴¹

Yunanların ani işgalleri sırasında Müslüman nüfusa karşı icra ettikleri katliam ve facialar karşısında biçare muhacirler aç bılaç halde göç etmeye başladılar. Göç kabilelerinin dalga dalga iç bölgelere doğru ulaşmaya başlaması üzerine belediyeler, heyet-i milliler, cemiyetler ve ahali muhacirlere karşı ellerinden gelen her türlü yardımı yapmaya başladılar. Öncelikli olarak barınma problemleri halledilmeye çalışıldı. Takip eden süreçte muhacirin tahkikatından karşılanmak üzere aşar ve iâşe ambarlarında mevcut olan zahireden nüfus başına günlük birer kilogram zahire verilmesi hususunda yayınlanan tamim ile iâşe problemi çözülmeye çalışıldı. İlk etapta büyük ve küçük ayrımı yapılmadan kişi başına birer kilogram dağıtılan zahire, ambar memurlarının her mahalde muhacirlerin iâşelerinin karşılanamayacağını tespit etmeleri üzerine dağıtım miktarlarında değişikliğe gidildi. Yapılan değişiklikten sonra büyüklere birer küçüklere ise yarımşar kilogram zahire vermeye başlandı. Ancak bazı mahallerde bu miktarlarda dahi zahire dağıtımına imkân bulunmuyordu.⁴²

Muhacirlerin büyük bir bölümü hükümet tarafından kendilerine verilen zahire ile hayatlarını idame ettiremeyeceklerini düşünerek hayatlarını kazanmaya çalışıyorlardı. Nazilli, Koçarlı, Yenipazar, Söke ve havalisinin tamamında küçük ve büyükler için meyan kökü çıkarmak gibi oldukça karlı ve basit bir iş kolu bulunuyordu. Bir kişi günde 50 ila 70 arasında meyan kökü çıkarabilmekteydi. Kıyyesi⁴³ yaklaşık 50 paraya alıcı bulduğu için bu iş ile meşgul olanların ve hayatlarını bu şekilde kazananların hükümet yardımından mahrum bırakılmasına karar verildi. Bunun dışında Çine, Söke ve Kuşadası havalisinde meskûn muhacirler İtalyanlar tarafından şoselerin tamiratında 70-80 kuruş yevmiye ile istihdam ediliyorlardı. İşgal bölgelerinde yapılan teftişlerde muhacirlerin zeytin hasadı gibi işlerde çalıştıkları da tespit edilmişti. Aşar ve iâşe ambarlarındaki zahire muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kaldığı için bölgede görevli memurlar yaptıkları bu gibi tespitler aracılığıyla ihtiyacı olmayanları belirleyerek zahirenin gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak için çaba gösteriyorlardı.⁴⁴

Muhacirlerin iâşelerinin temini için iki ay zarfında belediyeler, heyet-i milliler ve ahali tarafından yapılan yardımların dışında, sadece aşar ve iâşe ambarlarından verilen zahire miktarı 800.000 kilogram civarındaydı. Ayrıca Koçarlı, Bağarası, Söke ve Kuşadası gibi zeytin üretiminin yüksek olduğu

⁴¹ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-11.

⁴² *Agh*.

⁴³ Şimdiki 1282 grama denk eski bir ağırlık ölçüsü. Dört yüz dirhemlik ölçüdür. Bkz: İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s.907.

⁴⁴ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-11.

mahallerde nüfus başına yüzer dirhem zeytinyağı dağıtılmak suretiyle yardım yapılmıştı.⁴⁵

Yunan zulmünden kaçarak göç etmek zorunda kalan Müslüman ahalinin en büyük sorunlarından birisi giyim kuşam ve örtünme için gerekli olan malzemeye ulaşım sorunuydu. Birinci Dünya Savaşı yıllarından başlamak üzere tekstil ürünlerinin fiyatlarında inanılmaz yükselişler olmuştu. Anadolu'nun birçok bölgesinde giyim eşyasına ulaşmak kolay olmuyordu. Yunan işgali sırasında da yanlarına mal ve eşya namına neredeyse hiçbir şey almayarak canlarını kurtarmak adına kaçan biçare Müslümanlar sefil bir durumdaydılar. Denizli, Nazilli ve Çine havalisinde öyle muhacirler görölmüşü ki ellerinde ve avuçlarında bir parça hasır bile yoktu. Geceleri toprak üzerinde yatmak zorunda kalan bu insanların üzerindeki kıyafetlerde sefaletlerinin en büyük göstergesiydi. Heyet-i milliler ve ahali cemiyetleri bu konuda ciddi yardımlarda bulunarak muhacirlerden bir kısmına hasır, örtü, kilim gibi eşya ile giyim kuşam malzemesi noktasında yardım yapmalarına rağmen genel ihtiyacı karşılama noktasında yetersiz kalmışlardı.⁴⁶

Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti merkezi tarafından gönderilen ve yardım heyeti aracılığıyla en çok yardıma muhtaç olan muhacirlere dağıtılan eşyanın cins ve miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Muhacirlere Dağıtılan Eşya		Muhacirlere Dağıtılan Eşya		Muhacirlere Dağıtılan Eşya	
Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi	Cinsi	Adedi
Bez yatak kılıfı	50	Yarlık parça	321	Sedye minderi	9
Bez yorgan kılıfı	24	Battaniye	340	Sedye yastığı	8
Kağıd yatak	1.576	Kilim	815	Muhtelif çadır	30
Kağıdyastık	2.321	Pamuk yatak	279	Çuval	9
Don	442	Pamukyastık	279	Urgan	116
Gömlek	117	Yorgan	1.123	Kinin	100 (kilo)
Entari	204	Pamuk	710 (kıyye)		
Kolsuz pamuklu	316	Çorap	146		
Hırka	302	Kadın boyun atkısı	5		
Basma mintan	78	Fanilagömlek	2.952		
Kolsuz kürk	4.475				

Tablo 2: Güney Mıntıkasındaki Muhacirlere Yapılan Yardımlar

⁴⁵ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-9.

⁴⁶ *Agh*.

Tabloda gösterilen farklı cins ve özelliklerdeki eşyalar, Afyonkarahisar, Sandıklı, Dinar, Denizli ve mülhakatı, Nazilli, Sultanhisar, Atca, Köşk, Yenipazar, Karahayıt, Dalama, Çine, Koçarlı, Bağarası, Söke, Kuşadası, Balyanbolu, Uşak, Alaşehir, Salihli yörelerinde bulunan muhacirlerin ihtiyaçlarına göre dağıtıldı.⁴⁷

Yardım heyeti tarafından güney mıntkasındaki muhacirler için 13.539 parça eşya, 710 kıyye pamuk ve 100 kilogram kinin dağıtıldı. Bunların dışında muhacirlerin durumlarını tetkik için bölgeye gönderilen heyetle birlikte kinin ve çeşitli hastalıkların tedavilerinde kullanılan ilaçlar da gönderilmiştir. Yapılan bu yardımı takip eden günlerde özellikle Sultan Hisar mevkiinde zor durumda olan muhacirler için aşağıdaki tabloda görülen eşya ve malzemeler gönderilmiştir.⁴⁸

Cinsi	Gönderilen Eşyanın		Cinsi	Gönderilen Eşyanın	
	Kıyyesi	Balyası		Kıyyesi	Balyası
Kaput	10.784	136	Büyük battaniye	500	18
Büyük pamuk şilteler	3.182	30	Yeni kilim	1.530	27
Yorgan	375	2	Yün çorap	9.000	85
Yazlık libas	2.127	24	Pamuk battaniye	6.20	12
Kilim ve Battaniye	6.987	80	Kolsuz kısa kürk	2.615	65
Kürk ve yelek	6.418	59	Kuşak, don	1085	6
Portatif çadır	2.794	32	Külotlukkumaş	24	3.800 metre
			Cam	150 (sandık)	
			Kumlu muşamba	200 (top)	
Yekûn	32.667	363	Yekûn	15.350	584

Tablo 3: Sultan Hisar’da Bulunan Muhacirlere Yapılan Yardım

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinin bölgeye gönderdiği yardımların ağırlıklı olarak giyim kuşam ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması için yapıldığı görülmektedir.

Muhacirlerin gerek göç esnasında gerekse de uygun mahallere yerleşmelerinden sonra karşılaştıkları problemlerden bir diğeri ise sağlık sorunlarıdır. Muhacirlerin ağırlıklı olarak buldukları bölgelerdeki hastanelerin tamirata için Hilal-i Ahmer merkezinden gönderilen 2 bin liralık ödenek sayesinde Nazilli, Çine, Söke, Denizli, Koçarlı, Bağarası ve havalisinde bulunan tamire muhtaç hastanelerin tamirata yapılarak eksiklikleri giderildi. Ayrıca güney

⁴⁷ BCA, 272.00.00-65.6.2.18-10.

⁴⁸ Agh.

mıntkasında kurulan muhacirin teşkilatı ile yardıma muhtaç muhacirlerin tespiti için önemli bir adım atıldı.⁴⁹

Muhacirlerin genel sıhhi durumları sağlık heyeti tarafından endişe verici olarak görülmüyordu; fakat yaşanan sefalet sebebiyle muhacirlerin her türlü salgın hastalığa karşı korumasız olduğu fark edilmişti. Muhacirler arasında en yaygın görülen hastalıklar sırasıyla; sıtma, uyuz ve frengiydi. Sıtma hastalığına yakalananlar için yeterli miktarda kinin ilacı dağıtılarak sıtmayla etkili bir mücadele yapıldı.

Muhacirler arasında yoğun olarak görülen uyuzun tedavisi için muhacirin hastaneleriyle birlikte Hilal-i Ahmer'in Nazilli ve havalisinde faaliyet gösteren İmdad-ı Sıhhiye Heyetleri aracılığıyla tedavi faaliyetleri yürütülüyordu. Frengi hastalığı güney mıntkasında muhacirlerden ziyade yerli halk arasında hüküm sürmekteydi. Her geçen gün etki alanını genişleten bu hastalığın biran önce önüne geçilebilmesi adına Muavenet Heyeti Sıhhiye Müfettişi Refet Bey tarafından çalışma yürütülüyordu.⁵⁰

Muhacirlerin genel sağlık sorunlarının çözülebilmesi için Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti tarafından yeni hastane açılması ve salgın hastalıkların tespit edilebilmesi için dört doktor ile on bir küçük sıhhiye memuru bölgeye gönderildi. Muhacirlerin yoğun olarak buldukları bölgeler olan Nazilli ve Çine'de birer muhacirin hastanesi açıldı. Bu hastanelerin ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan malzeme ve ilaç 175 sandık içerisinde bölgeye gönderildi. Bölgeye gönderilen malzemelerin yanı sıra iki büyük Alman seyyar hastanesi de bölgeye konuşlandırıldı. Açılan yeni hastaneler 50'şer yataklı olup ihtiyaç duyulması halinde kapasiteleri 100'er yatağa çıkarılabilecekti. Hastanelerde ikişer doktor ve küçük sıhhiye memuru, birer eczacı, idare memuru, gerektiği kadar hastabakıcı ve hademe istihdam edilmekteydi. Muhacirler, doktorlar tarafından uygun görüldüğü takdirde tedavileri hastanelerde yapılırken gerektiği durumlarda ise ilaçları kendilerine verilerek evlerine gönderiliyordu.⁵¹

Denizli, Nazilli, Balyanbolu, Koçarlı ve havalisi, Söke, Karahisar, Alaşehir ve Salihli taraflarında muhacirlerin genel sağlık durumlarını sürekli olarak tetkik ederek doktorlara haber vermek için birer sıhhiye memuru görevlendirildi. Bu memurlar ayrıca hastaların hastanelere sevklerini sağlamak ve kinin dağıtımını düzenlemekle görevliydi. Bunların dışında Hilal-i Ahmer tarafından bölgeye gönderilen sağlık heyetleri Nazilli ve Alaşehir bölgelerinde açılan dispanserlerde ahaliyi ücretsiz olarak tedavi ediyorlardı. Denizli Gureba Hastanesi'nde

⁴⁹ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-7.

⁵⁰ *Agh*.

⁵¹ *Agh*.

muhacirler için özel olarak iki koğuş ayrılarak merkezden getirilen iki etüv makinesinden birisi Denizli’de diğeri ise Sarayköy’e yerleştirildi.⁵²

Kuzey Mıntkası

Kuzey veya şimendifer mıntkası olarak adlandırılabilir olan bölgeye göç etmek zorunda kalan muhacirlerin buldukları bölgeler ve sayıları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Mevki	Nüfus	Açıklama
Bandırma	366	
Balıkesir	6.117	
Balıkesir Mülhakatı	4.391	
Burhaniye	2.923	
Edremit	1.309	
Soma	1.029	
Kırkağaç	723	
Akhisar	1.000	Tahmini
Yekûn	17.858	

Tablo 4: Kuzey Mıntkasındaki Şehir ve Kasabalara Göç Eden Muhacirler

Yukarıdaki tabloda muhacir dairelerine müracaat ederek kayıt altına alınan muhacirlerin toplam sayısı görülmektedir. Bu tabloda sayıları verilenler dışında, yaşadıkları mahaller işgale uğrayınca göç etmek zorunda kalan ve beraberlerinde hayvan sürülerini kaçırabilen aileler de bulunuyordu. Bu muhacirler, hayvanlarını barındıracak yer tedariki hususunda güçlükle karşılaşacaklarını düşünerek şehir ve kasabalara girmediler. Genellikle dağlık arazileri tercih ettikleri için nüfus sayıları konusunda tahmini dahi olsa fikir yürütmek mümkün değildir.⁵³

Kuzey mıntkasında muhacirlerin en yoğun olarak buldukları yerler sırasıyla: Bandırma, Balıkesir ve mülhakatı, Burhaniye, Edremit, Soma, Kırkağaç ve Akhisar bölgeleriydi. Bu bölgelerde işeleri hükümet tarafından temin edilenlerin nüfusu 17.858 kişiydi. Fakat bu rakama Bursa havalisinde bulunan muhacirler dâhil değildi. İşeleri devlet tarafından temin edilmeyen ve hükümete müracaat etmeyenlerin miktarı da bu rakama dâhil edilmemişti. Bu gruba dâhil

⁵² *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-7.

⁵³ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-6.

muhacirlerinde sayıya eklenmesiyle toplam muhacir nüfusunun kuzey mıntıkası için 40.000 civarında olduğu tahmin ediliyordu.⁵⁴

Kuzey mıntıkasındaki şehir ve kazalara iltica edenlerden açıktaki kalan kimse yoktu. Ancak ikamet etmek zorunda kaldıkları binaların çoğunluğu harap vaziyetteydi. Muhacirlerin çoğunluğu barınma problemlerini kendi tedarik ettikleri hanelere yerleşmek suretiyle çözmüştü. Ancak çok fakir durumda olanların bir kısmı yerel yönetim tarafından, idare-i hususiye ait sinema binasında ikamet etmeleri sağlandı. Sinema binası tamamen dolduğu için kış aylarında burada ikamet etmek mümkün değildi. Bunun için binanın eksik camları tamamlanırken tamir edilmesi gereken noktalarındaki eksikler giderildi.⁵⁵

Balıkesir'e göç etmek zorunda kalan muhacirler 449 hane ile cami ve mescitlere yerleştirildi. Bu mahallere yerleştirilemeyen 126 nüfusun ise namazgâh adı verilen mahalde kurulan çadırlarda ikamet etmeleri sağlandı. Cami, mescit ve hanelerin çoğunluğunun zeminleri taş ve tuğla olduğu gibi neredeyse tamamının pencerelerinde cam bulunmuyordu. Çatıları akan bu haneler muhacirlerin ikametine uygun değildi. Başlarını sokacak bir oda bulan muhacirler kendilerini şanslı hissediyordu; çünkü cami ve medrese odalarında yer bulamayanlar sahilde yaşamak zorunda kalmışlardı. Barınma ihtiyacında yaşanan problemlerin çözümü adına şehirde bulunan büyük bir bina muhacirin dairesi tarafından satın alındı. Binanın bir kısmı misafirhane şeklinde düzenlenerek geriden gelen muhacirlerin köylere dağıtılınca kadarki barınma problemi çözüme kavuşturuldu. Ayrıca 28 cami ve mescit muhacirin dairesi tarafından tamir ettirilerek buralara muhacirler yerleştirildi. Balıkesir'in İvrindi nahiyesi dışında kalan kısımlarındaki muhacirlerin barınma anlamında rahat oldukları tespit edilmişti. İvrindi'ye gelerek kalacak yer konusunda sıkıntı yaşayan muhacirler orman ile dere kenarlarında çadırlarda yaşamak zorunda kalmıştı. Bu muhacirler daha sonra farklı köylere yerleştirildi. Burhaniye'de muhacirlerin deniz kıyısında zor durumda yaşadıkları tespit edildiğinden bu kafilerde köylere dağıtıldı. Edremit'te mesken problemi bulunmuyordu.⁵⁶

Soma'da camları eksik olan ibadethaneler pencereleri tahta kapaklarla kapatılarak yaşamaya elverişli hale getirildi. Cami ve mescitlere yerleştirilemeyen muhacirler ise elverişli haneler tedarik edilmek suretiyle barınma problemleri halledildi. Kırkağaç'ta bulunan cami, mescit ve medreseler eksik olan cam noksanlarının tamamlanmasıyla yaşanabilir hale getirildi. Akhisar'da muhacirlerin yerleştirilmesi hususunda hiçbir mesken sıkıntısıyla karşılaşmadı.⁵⁷

Güney mıntıkasında olduğu gibi kuzey mıntıkasında da açlık ve sefaletin önüne geçebilmek için ambarlarda bulunan zahireden büyüklere birer kilogram

⁵⁴ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-1.

⁵⁵ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-3.

⁵⁶ *Agh*.

⁵⁷ *Agh*.

küçüklere ise yarımşar kilogram zahire dağıtımı günlük ve düzenli olarak yapılıyordu. Bu şekilde muhacirler arasında açlık problemi bu mıntıkada da çözüme kavuşturuldu. Bir kişinin karnını doyurabilmesi için bir kilo zahirenin fazla gelmesi muhtemeldi. Muhacirler günlük artırdıkları kadar zahireyi satmak suretiyle acil olan ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorlardı. Soma’da zahire dağıtımı ilk etapta askeriye eliyle yapılırken yaşanan birtakım problemler üzerine Kırkağaç’tan gönderilen heyet tarafından yeniden düzenlendi. Bunun dışında muhacirlerden araba ve hayvan sahibi olanların hükümet yardımından mahrum bırakılmaları için çalışma başlatıldı.⁵⁸

Kuzey mıntikasına göç edenlerin güney mıntikasına nispetle daha az sefil ve muhtaç durumda olmaları göz önünde bulundurularak Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti tarafından tedarik olan eşyadan güney mıntikasına göre daha az miktarda eşya dağıtımı yapıldı. Yardıma en çok ihtiyacı olan çıplak ve eşyasız muhacirlere dağıtılan yardımların içerisinde şilte, kaput, elbise, battaniye ve kilim bulunuyordu. Bölgeye gönderilen 84 balya eşya ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştı. Ancak içerisinde bulunulan sefalet ve yokluğun bu miktardaki eşya ile ortadan kaldırılması mümkün gözüküyordu. Bölgede bulunan muhacirlerin acilen gönderilecek bağış ve yardımlara ihtiyacı vardı. Mıntıkadaki muhacirlere yapılan yardım aşağıdaki tabloda görülmektedir.⁵⁹

Dağıtılan Yer	Kürk (adet)	Kilim (adet)	Battaniye (adet)	Açıklama
Bandırma	-	10	15	Gelip geçen muhacirin için kurulan misafirhaneye demirbaş olarak.
Balıkesir	150	-	40	
Balıkesir	20			Soma’ya sevk olunacak muhacirin için kullanılmak üzere Karesi Sıhhiye Müdüriyetine demirbaş olarak bırakılan.
Soma	50	30	-	
Kırkağaç	20	15	-	
Akhisar	40	30	10	
Yekûn Tevziat	280	85	65	
	220	165	75	İlerdegelecek muhtaç muhacirlere verilmek üzere

⁵⁸ BCA, 272.00.00-65.6.2.18-3.

⁵⁹ BCA, 272.00.00-65.6.2.18-8.

				Karesi Muhacirin Müdüriyetine bırakılan.
<i>Yekûn</i>	<i>500</i>	<i>250</i>	<i>140</i>	

Tablo 5: Kuzey Mıntıkasındaki Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Yukarıdaki tabloda görülenler dışında kuzey mıntıkasında taş zemin üzerinde ikamet eden muhacirler için Balıkesir’de 500, Soma’da 60, Kırkağaç ve Akhisar’da 100’er adet olmak üzere toplam 760 hasır dağıtımı yapıldı. Ayrıca kimsesiz ve muhtaç olanlara kömür dağıtılması için çalışma yapıldı. Soma’da açılacak hastane için temin edilen yorgan ve şiltenin ihtiyaç fazlası kısmının da muhacirlere dağıtılmasına karar verildi. Bunların dışında 31 balya şilte, 43 balya kaput ve elbise, 30 balya kilim ve battaniye bölgede bulunan muhacirlere dağıtılmak üzere sevk edildi.⁶⁰

Kuzey mıntıkasındaki bazı noktalarda yaşayan muhacirler arasında Ekim 1919 boyunca humma-yı racia hastalığı görülmesine rağmen alınan tedbirlerle hastalığın daha büyük bir alana yayılması engellendi. Bunun dışında mıntıka dâhilinde büyük ölümlere sebep olabilecek çapta salgınlar görülmedi. Güney mıntıkasında olduğu gibi bu mıntıkada da muhacirler arasında görülen en yaygın hastalıklar sıtma ve uyuzdu. Muhacirin heyeti tarafından mıntıka dâhilinde 15 kg kinin dağıtılmasına rağmen sıtmanın etki gösterdiği alan dikkate alındığında ilacın yapacağı tesir soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştu.⁶¹

Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti tarafından temin edilen ve içerisinde her türlü tıbbi alet ve edevatın bulunduğu 200 yataklı bir seyyar hastane mıntıkaya gönderildi. Ancak muhacirler dağınık şekilde bulunduğu mahalli bir hastane kurulmasının kısa vadede fayda sağlayamayacağı aşıkardı. Bunun için muhacirlerin ikamet ettikleri bölgelerde bulunan hastanelerin eksikliklerinin giderilerek ıslah edilmelerinin daha isabetli olacağı sonucuna varıldı. Mıntıkada teftiş yapan Sıhhiye Müfettişi İzzettin Bey tarafından yapılan tahkikat sonucunda Burhaniye’de mevcut bulunan 15 yataklı Kuva-yi Milliye Hastanesi’nin kapasitesi 25 yatağı muhacirlere ait olmak üzere 40 yatağı çıkarıldı. Edremit’te hükümete ait ve içerisinde hamam bulunan bir bina içerisine etüv makinası da konulmak suretiyle 20 yataklı bir revire dönüştürüldü.⁶²

Akhisar’da belediyeye bağlı olarak hâlihazırda hizmet veren erkek hastanesine bağlı olarak 15 yataklı bir kadın hastanesi kuruldu. Ayrıca erkek hastanesinin yatak kapasitesi 15 yatak artırıldı. Soma’da mevcut bulunan 17 yataklı hastanede muhacirler için sağlık hizmeti veriyordu. Bunun dışında Balıkesir Sıhhiye Müdüriyetine ait olup dört yıldır Bandırma’da bulunan bir etüv

⁶⁰ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-8.

⁶¹ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-5.

⁶² *Ağb.*

makinesi Balıkesir’e getirildi. Kiralanan bir binaya yerleştirilen makine ile muhacirlerin sağlık şartlarını iyileştirmek adına faydalanılmaya başlandı.⁶³ Balıkesir Gureba Hastanesinde muhacirlere sağlık hizmeti verilirken hastane masrafları muhacirin tahsisatınca karşılanıyordu. Güney mıntkasına, Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti tarafından iki tabip ve altı küçük sıhhiye memuru gönderilmişti.⁶⁴

Yunan mezaliminden dolayı binlerce mazlum yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştı. İstanbul Hükümeti, bölgedeki işgallere son vermek için askeri bir çaba sarf etmeyi tartışma konusu bile yapmazken tüm mesaisini işgal bölgelerinden göç eden ahalinin yeniden terk ettikleri memleketlerine dönmeleri için harcıyordu. Muhacirler tarafından Ekim 1919’da Meclis-i Vükela’ya; kendilerine garanti verilmediği sürece memleketlerine dönmeyeceklerini bildiren mektup göndermişlerdi. Hariciye Vekâleti İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüste bulunarak, mezalimlere son verilmesini ve muhacirlerin memleketlerine iadesi hususunda gerekenin yapılmasını talep etti. Notalarda; Yunan mezaliminin son bulması için İngiliz ve Fransız subaylar aracılığıyla teşebbüste bulunulması isteniyordu. Yunan hükümetinin bu uyarıları dikkate almak bir yana, işgal altında tutulan yerlerde Rum nüfusunu artırmak üzere civar adalarla meskûn Rum ahalinin bölgeye nakli ve iskânı için yoğun bir çaba sarf ettiği görüldü.⁶⁵

Osmanlı Hükümeti, 1919 yılının sonbahar aylarında muhacirlerin yerlerine iade ve iskânlarının sağlanması için bölgeye bir heyet gönderme kararı aldı. Heyet Aydın, Denizli, Çine, Bergama, Nazilli ve Menemen dolaylarındaki 140.000 muhaciri memleketlerine geri döndürmek için çalışmalara başladı. Ancak heyetin faaliyetlerinden olumlu bir sonuç alınmadığı ve iade hususunda bir ilerleme sağlanamadığı görülünce İstanbul Hükümeti kararından vazgeçmek zorunda kaldı.⁶⁶

Muhacirler meselesinin çözümü için atılan diplomatik adımların hiçbirinden sonuç alınamadı. Hiçbir askeri veya siyasi gücü olmayan Osmanlı idarecilerinin, İtilaf Devletleri nezdinde yaptıkları teşebbüsler başarılı olamadı. Bu durum Türklerin Kuva-yi Milliye’ye katılmalarında etkili oldu. Osmanlı Devleti istemeden Ankara’da kurulan TBMM’nin taraftar kazanmasını sağladı.⁶⁷

Yunan kuvvetleri Haziran 1920’de San-Remo görüşmelerinde kendilerine bırakılan yerleri ele geçirmek üzere Milne hattını aşarak Anadolu’nun içlerine doğru yeni bir işgal girişimi başlattı. 8 Temmuz 1920 tarihine kadar Salihli,

⁶³ *Agh*.

⁶⁴ *BCA*, 272.00.00-65.6.2.18-2.

⁶⁵ *ATAŞE*, İSH, K-123, G-27, B-27-1.

⁶⁶ Mesut Çapa, “Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:X, Sayı:29, Temmuz 1994, s.382.

⁶⁷ Cengiz Orhonlu, “Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları “Tehcir” in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler”, *Belleten*, Cilt: XXXVII, Sayı: 148, 1973 Ekim, s.492.

Akhisar, İzmit, Balıkesir, Bandırma ve Bursa havalisi Yunan işgaline uğradı. Böylece adı geçen bölgelerin ahalipleri de İzmir ve Aydın muhacirleriyle birlikte aynı kaderi paylaşarak; yeni ve büyük kabileler oluşturarak; daha iç bölgelere çekilmek ve oralarda hayata tutunmak mecburiyetinde kaldılar.⁶⁸

Sonuç

Batı Anadolu Türkleri,15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle başlayan süreçte katliamlarla yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Yunan ordusu işgalin ilk saatlerinden itibaren binlerce Türk'ü katletti. Sözde güvenliği sağlamak için karaya çıkarılanların yaptığı kıyım ilerleyen günlerde nelerin yaşanacağı hususunda ciddi ipuçları veriyordu. İzmir Sancağı ile sınırlı kalmayan Yunan istilası, Yüksek Konsey'in kararına aykırı şekilde genişletildi. Yunan ordusu ve Rum çeteleri girdikleri her köy, kasaba ve şehirde on binlerce Türk'ün canına, ırzına ve malına saldırdılar. Mülki ve askeri makamların işgal ve katliamları durdurmada yetersiz kalması üzerine hayat ve namuslarını korumak için vatanın iç kesimlerine göç etmek zorunluluğu doğdu. Canlarını kurtarabilenler diğer sancaklara göç etmek zorunda kaldı. Türkler kendi topraklarında göçmen durumuna düşürüldü.

Göç eden ahalinin büyük çoğunluğu üzerlerinde elbise, giyecek ayakkabı ve yiyecek bir parça ekmek olmadan yollara düşmüşlerdir. Göçler kuzey ve güney olmak üzere iki kol/mıntıkaya ayrılmıştır. Birinci mıntıka Güney mıntıkası olarak tarif edilmekte olup, Yunan işgal ve mezaliminin büyük kapsamda yaşandığı bölgeleri ifade etmektedir. Başka bir deyişle Yunan ordusunun öncelikle ele geçirdiği yerleri ve dolayısıyla Türk ahalininde her işgalle birlikte geri çekilişini tanımlamaktadır. Kuzey mıntıkası ise Balıkesir ve Bursa'ya kadar uzanan hattı tarif etmektedir.

Güney mıntıkasına toplamda 83.623 muhacir geldi. Afyonkarahisar, Nazilli, Tavas, Köşk ve Uşak bölgelerine kadar ulaşan muhacir kabilelerine ilk etapta yerli ahali, belediyeler ve cemiyetler sahip çıktı. Daha sonra bölgeye gönderilen Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yardımlarda bulunmuştur. Öncelikle barınma sorununu çözmek amacıyla muhacirler mektep, medrese, cami ve kamu binalarına yerleştirildi. Ayrıca bu binaların tamir gerektirenleri de süreç içinde elden geçirildi. Kabilelerin iaş ihtiyaçları ise günlük birer kilogram verilen zahire ile çözüldü. Sağlık problemlerinin çözümü noktasında ise Hilal-i Ahmer'den faydalanılarak bölgeye sevk edilen heyetler ve seyyar hastanelerle ahaliye sağlık hizmeti verilmeye gayret edildi.

⁶⁸ Hatice Yıldırım, "Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:7, Sayı:14, Yaz 2014, s.93.

Kuzey mıntikasına ulaşan muhacirler yoğun olarak Bandırma, Balıkesir, Burhaniye Edremit ve Soma bölgelerinde bulunuyorlardı. Mıntıkaya kabul edilen muhacirlerin sayısı resmi olarak 40 bin civarındaydı. Burada da muhacirler ilk etapta cami, medrese ve mekteplere yerleştirilirken kış mevsiminin gelmesiyle birlikte halk grup grup köylere dağıtıldı. İaşe ve sağlık meseleleri aynen güney mıntikasında olduğu gibi devlet imkânlarıyla çözülmeye çalışıldı.

İzmir ve Aydın bölgelerinin işgal edilmesinin ardından resmi raporlara yansıyan rakamlara göre 140.000 Müslüman Türk memleketlerini terk etmek zorunda kaldılar. Ancak Kuva-yi Milliye birliklerine katılan ve farklı bölgelere göç ederek kayıt altına alınamayanlarla birlikte bu rakamın 400.000 civarında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yunan işgallerinde olduğu gibi muhacir meselesinde de İstanbul Hükümeti’nin sözde kalan teşebbüslerinden bir sonuç alınamadı. Türk halkının Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlattığı Milli Mücadele hareketiyle Ankara’da açılan TBMM ve kurulan hükümet Batı Anadolu muhacirlerinin kurtuluş ümidi oldu. Yunan işgal sahasının ilerleyen günlerde genişlemesi üzerine muhacirler daha iç bölgelere göç etmek zorunda kaldı. Ağustos 1922’de başlayan Büyük Taarruz sonucunda 7 Eylül’de Aydın, 8 Eylül’de Manisa ve 9 Eylül’de İzmir Yunan işgalinden kurtarıldı. Böylece yurtlarını terk etmek zorunda kalan muhacirler kendi memleketlerine dönebildiler.

Kaynaklar

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi

Telif ve Tetkik Eserler

1333-1334 Sene-i Maliye Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Hilal Matbaası, Dersaadet, 1334.

APAK Rahmi (1942) *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, Güven Basımevi, İstanbul.

BAYAR Celâl (1997) *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Gidiş*, Cilt:7, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul.

ÇANDAR Tevfik (2001) *Milli Mücadele’ye Başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm I*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul.

ÇAPA Mesut (1994) Anadolu'da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: X, Sayı:29, Temmuz, s.379-389.

GÖKBİLGİN M. Tayyip (1984) 1919 Yılında Yabancı Devletlerin İşgalleri ve İstekleri Karşısında İstanbul Hükümetleri, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, Sayı:34, İstanbul, s.15-23.

_____ (1959) *Milli Mücadele Başlarcken I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müte'âlik Olarak Makâmat-ı Askeriye'den Mevrud Raporlar, Dersaadet, Matbaa-ı Amire 1335.

JAESCHKE Gotthard (1968) İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması *Belleten* Sayı:128, s.567-576.

_____ (1986) *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ORHONLU Cengiz (1973) Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları "Tehcir" in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler, *Belleten*, Cilt: XXXVII, Sayı: 148, Ekim, s.485-495.

PANCAR Emine (2009) Yunan İşgalleri Karşısında Göç Hareketi, *ÇTTAD*, Sayı: VIII/18-19 2009/Bahar-Güz, s.55-67.

PARLATIR İsmail (2006) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.

SELEK Sabahattin (1976) *Anadolu İhtilâli Cilt: I*, Cem Yayınevi, İstanbul.

TURAN Mustafa (1999) *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

URAL Selçuk (2005) *Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Sonrası*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum.

YILDIRIM Hatice (2014) Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar, *Gazî Akademik Bakış*, Cilt:7, Sayı:14, Yaz, s.71-96.